

Камеристий-Брайтенбюхер Р. М.

ORCID: 0000-0002-0105-4217

магістр історії та археології, аспірант

Інститут української археографії та джерелознавства

імені М. С. Грушевського Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ЮВКІВЦІ – ТАТАРСЬКА СПАДЩИНА ВОЛИНИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКТИВИ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Ключові слова: Ювківці, татари Волині, татарські громади України, тюрки в Україні, краєзнавча тюркологія України, Хмельницька область.

Майже зникле село Ювківці Хмельницької області довгий час вважалось татарським. Попри незначну кількість його населення, воно приваблює своїм минулим. Дослідження про цей населений пункт знаходимо у сходознавців Михайла Якубовича [1] та Олексія Савченка [2], історика Андрія Климчука [3], антрополога Сергія Сегеди, археологині Ольги Манігди [4] та інших.

Одна із записаних у XIX столітті місцевих легенд оповідає, що раніше на місці Ювківців існувало місто під назвою *Кропи*. Зокрема, значна кількість викопаних глечиків та горщиків різної форми з дірками вказує на певний промисловий центр давніх часів. На це також вказують розкидані могили та курганні могильники [4, с. 17].

Польські дослідники та геологи частково проводили обстеження цієї території. Серед них – Готфрид Оссовський, Зигмунт Глогер та Зигмунт Радзимінський. Вони стверджують, що поховання слід датувати епохою колотого та полірованого кременю. Скелет черепів поховань має довгоголові риси. Було також знайдено стальний наконечник стріли, усипаний золотом у стилі візантійського орнаменту, а також римські монети. На кінець XIX століття він зберігався в кабінеті Зигмунда Радзимінського в Кракові. Наразі складно повністю зрозуміти науковий чи практичний характер розкопок. Археологічний аспект відкритий для подальших пошуків. Сама думка про гончарний центр здається доречною.

Село розташоване на лівій притоці Горині при річці Бездні. На території села розташовані поклади озерної глини, яка є легкою, міцною і зносостійкою та може використовуватись у різних промислах: від косметології та керамічних виробів до будівництва. У 2012 році під час обстеження дочірнього підприємства Інституту археології НАН України

“Подільська археологія” дослідники виявили поселення Ювківці I та ймовірно городище Ювківці II. Усі вони датуються скіфським часом [7, с. 352].

Наприкінці XVI століття село належало до Острога під назвою *Яківці*. У часи Національно-визвольної війни гетьмана Богдана Хмельницького знищене. У 1648 році в селі було 33 двори (дими), а 1650 року – тільки шість. У встановленні часу та характеру заселення татар-липків Волині є добрі здобутки [1; 3; 6].

Відомо, що власник села шляхтич Ян Станіслав Яблонський переселив полонених татар у Ювківці і вони становили основу дружини магната. У нагороду татари дістали права на землю, закріпачених селян та право віросповідання. Татар Ювківців не вихрещували, про що свідчить будівництво мечеті в 1681 році. У 1670–1681 роках частина села належала Криштофу Шахманцеру [3, с. 42].

Наприкінці 1870-х років на території Ювківців написано хамаїл. У нього вміщено переклад декількох сур Корану українською мовою, записаних арабською абеткою. Нині зберігається в Острозькому історико-краєзнавчому заповіднику також переписаний Мустафою Адамом Алієм Лебедзем арабський Коран 1804 року, яким володіла родина ювківецьких татар [6, с. 141].

Також відомо, що на селі розвивалися народні парапсихологічні методи лікування психічних хвороб. У 1885 році психіатр Микола Баженов ознайомився з практикою лікування психічно хворих у Ювківцях. Він повідомляв, що з усіх округ душевнохворих звозили в Ювківці [6, с. 142].

У 1886 році мусульманське населення мало в селі власну мечеть, муллу, кладовище (мазар). Дослідник Михайло Якубович нарахував понад 500 могил часів Речі Посполитої і Російської імперії та понад 200 – радянської й сучасної доби.

Мусульманська громада мала широке самоврядування та підпорядковувалася з 1831 року Таврійському магометанському духовному правлінню в Бахчисараї. Відомо, що мечеть залишалася занедбаною дерев'яною будівлею. Татари займалися фермерством та лікуванням людей із психічними захворюваннями. До початку XX століття дотримувались мусульманських правил щодо невживання міцного алкоголю [1, с. 117]. Над мечеттю висіло знамено Станіслава Конецького [5, s. 192].

Татарська громада не була бідною. У 1911 році існували школа, дві крамниці, кредитове товариство, горілчана крамниця, мечеть та бібліотека. Під час Першої світової війни Ювківецька мечеть була під пильним наглядом таємної поліції, через те що в село прибували татари, які відвідували Османську імперію [1, с. 118–120].

Радянський період життя татар Ювківців залишається відкритим для досліджень. Джерельна база переважно суто статична. Згідно з дослідженням населення районів УСРР 1923 року, станом на 1 січня 1924 року найпоширеніший етнос Ювківців – татари. Мечеть існувала до 1930-х років.

Друга світова війна стала трагедією для мешканців Ювківців. У 1942 році німецькі війська виселили з Ювківців частину місцевого населення, утворивши тут німецьку колонію “Сонячна долина”. У цей час була розібрана мечеть. Під час війни значну кількість ювківецьких татар мобілізовано до Червоної армії [1, с. 123].

З того часу населення меншає. До російсько-української війни в селі проживало лише 52 особи. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну існує цілком реальна загроза зникнення села та його мешканців.

Загалом збереження татарської спадщини Волині на прикладі Ювківців можна досягти суто комплексним дослідженням минулого села. У цьому аспекті є потреба міждисциплінарних підходів: пошуку нематеріально-культурної спадщини, проведення археологічних експедицій, топографічних досліджень, архітектурних реконструкцій, історичних студій.

Ймовірне зацікавлення науки цією маленькою татарською точкою на мапі України може стати основною для створення Історико-культурного заповідника “Татарські Ювківці”. Це матиме позитивний ефект для розвитку інфраструктури, економіки, для життєдіяльності людей та, врешті, іміджу України у складні часи війни перед союзником України Турецькою Республікою. За внутрішнім відчуттям, таємниці Ювківців ще очікують на своїх дослідників різних напрямків.

Література:

1. Якубович М. Татари Волині: історія, культура, контакти / М. Якубович, П. Кралюк, В. Щепанський. Вінниця : УЦЦД, 2018. 206 с. (Бібліотека ісламознавства).
2. Савченко О. “Реєстр 1844–1845 років” як джерело з історії татар Волині і Поділля // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. 2017. № 2. С. 297–301.
3. Климчук А. Татари на Волині // Острозький краєзнавчий збірник. 2015. № 8. С. 39–43.
4. Манігда О. Формування поселень в середній течії р. Горинь // Стародавній Іскоростень і слов’янські гради. Збірка наукових праць. 2008. № 8. С. 14–19.
5. Borawski P. Tatarzy polscy: dzieje, obrzędy, legendy, tradycje / P. Borawski, A. Dubiński. Warszawa : Iskry, 1986. 272 с. (Czarna Seria).
6. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця : ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016. 264 с. (Бібліотека ісламознавства).

7. Строцень Б. Дослідження ДП ОАСУ “Подільська археологія” на Хмельниччині // Археологічні дослідження в Україні. 2012. С. 352–353.

УДК 141.1

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-66>

Кара А. Г.

ORCID: 0009-0000-5176-4391

магістр міжнародних відносин,

студентка заочного відділення магістратури,

спеціальності “Національна безпека”

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

ТУРЕЦЬКА ГРОМАДА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ

Ключові слова: турецька діаспора, українська діаспора, двостороннє співробітництво, КВЕД, кримські татари, іслам, турецький бізнес, інвестиції.

Історія. Турки в Україні – турецька етнічна меншина, яка проживає на території України. Загальна чисельність діаспори (згідно з даними перепису, до початку повномасштабного вторгнення) становила близько 8900 осіб, більшість яких проживали в Херсонській та Донецькій областях.

Вперше турки на території України з’явилися у XV столітті, захопивши генузькі торговельні колонії на південному узбережжі Криму. Згодом Османська імперія встановила протекторат над Кримським ханством.

Турецькі військові брали участь у бойових діях на галицькому фронті над річкою Золота Липа в 1916–1917 роках. Вони виявили себе як хоробрі воїни, беручи в полон російських офіцерів і солдатів. У селі Лопушня Івано-Франківської області зберігся цвинтар, на якому поховані турецькі військові, що загинули в Першу світову війну.

У 1990-х рр. у зв’язку зі збільшенням торгових контактів між Україною і Туреччиною стала рости швидкими темпами турецька діаспора в Україні. Більша частина їх прибували сюди як трудові мігранти, що працювали переважно у сфері будівництва.